

Athugasemdir vegna frummatsskýrslu Landsvirkjunar og Landsnets um áhrif Hvammsvirkjunar á ferðaþjónustu, landslag og ásýnd lands

Frá ábúanda og afkomendum í Fossnesi

Við viljum koma því á framfæri að við erum alfarið á móti því að Hvammsvirkjun verði byggð. Þetta er óafturkræf framkvæmd sem mun breyta ásýnd og notkun lands til frambúðar. Framkvæmdin mun hafa verulega neikvæð áhrif á tekjumöguleika og afkomu þess reksturs sem er nú stundaður í Fossnesi og koma í veg fyrir framtíðar uppbyggingu í ferðaþjónustu og útleigu sumarhúsalóða. Lónið mun einnig sökkva verðmætum fjölskyldumínum sem eru óbætanlegar.

Ef Hvammsvirkjun verður byggð með tilheyrandi lóni er búið að kippa stoðum undan þeim rekstrargrundvelli sem afkomendur sjá fyrir sér taka við rekstri og flytja heim í sveitina.

Það er þung og lamandi tilhugsun að vita til þess að framtíðar afkomendur munu aldrei geta séð þær minjar, það land eða það útsýni sem er áætlað að fari undir lón og skapað með sér sambærilegar minningar sem þetta land hefur gefið okkur og mótað okkur að þeim einstaklingum sem við erum í dag.

Eftirfarandi eru athugasemdir okkar:

Landnýting og virði jarðarinnar

Með tilkomu Hvammsvirkjunar er áætlað að 14 ha lands muni fara undir lón, vegi eða önnur mannvirki tengd virkjuninni. Þetta land er í dag notað í ýmsum tilgangi sem ekki verður hægt að bæta. Við viljum benda á að það er ekki búið að rannsaka áhrif lónsins á búskap og aðra starfsemi í Fossnesi til hlítar.

- Mól er nýtt af áreyrum bæði Þverár og Þjórsár sem tilheyra landinu sem skapa tekjur fyrir ábúendur en malarnámurnar eru einnig mikilvægar við uppbyggingu og viðhald vega í sveitarfélaginu. Ef þessar malarnámur hverfa undir lón þarf að flytja mól annarsstaðar frá með auknum tilkostnaði og umhverfisáhrifum.
- Áreyrar Þverár eru notaðar á veturna og snemma vors fyrir útigangshross til þess að vernda útjörð fyrir troðningi á viðkvæmum árstíma. Með tilkomu lónsins verður ekki lengur hægt að geyma hrossin á eyrunum sem þýðir að við þurfum að geyma hrossin á svæði sem er viðkvæmt fyrir troðningi og skemmdum á þessum tíma árs. Ein hliðarafurð þess að hafa hrossin á áreyrunum á þessum tíma árs er að áreyrarnar hafa gróið og er núna mikið til gróðurlendi á sumrin.
- Neðsta túnið á jörðinni fer alveg undir lón og áætlað er að Gnúpverjavegur með tilheyrandi reiðvegi og girðingum verði lagður þvert yfir annað tún sem minnkar framleiðslugetu á heyi á þessari fjallajörð sem hefur ekki mikið undirlendi fyrir heyframleiðslu.
- Síðan vinna fór af stað með Hvammsvirkjun hefur eftirspurn eftir sumarhúsalóðum dottið niður á meðan á óvissunni stendur með það hvort af virkjuninni verður eða ekki. Ef af henni verður verður eftirspurn eftir sumarhúsalóðum engin þar sem útsýni frá jörðinni verður eyðilagt.

- Virði jarðarinnar rýrnar mjög með tilkomu lónsins og ef svo ólíklega vildi til að upp kæmu þær aðstæður að selja þyrfti jörðina á framkvæmdatíma þá væri erfitt og jafnvel ómögulegt að selja jörðina á því verðmati sem jörðin hefur í dag.
- Sprengingar og hávaði frá framkvæmdunum hrella skepnur og ryk gerir loftið óheilmæmt. Þetta getur haft slæm áhrif á lambfé að vori sem er geymt á túnunum fyrir neðan bæinn í rúman mánuð frá sauðburði. Einnig geta hross, bæði okkar eigin og önnur hross í hestahópum sem ferðast um svæðið fælst við sprengingar með tilheyrandi hættu fyrir hross og knapa.
- Með tilkomu lónsins má búast við því að míni muni fjölga í lóninu með hvímeiðum áhrifum á bæði menn og skepnur. Við fyrstu mýgöngur er lambfé enn geymt á túnunum við bæinn þar sem útjörð er ekki tilbúin og því getur aukið mý haft skelfilegar afleiðingar á lambfé með miklum bitum á júgrum og spenum kinda fyrir utan það að féð getur horast upp því það fær ekki frið til liggja og hvílast vegna flugunnar.
- Ekkert hefur verið gefið upp um áhrif lónsins á veðurfar á svæðinu, þ.e. hvort frost verði lengur í jörðu sem seinkar vorkomu, lofthiti muni lækka eða hvort vindur nái sér á strik yfir lóninu.
- Á blaðsíðu 138 í frummatsskýrslunni stendur: "*Í samningum við landeigendur er gert ráð fyrir uppgræðslu u.p.b. tvöfalds flatarmál þess lands sem tapast, en uppgræðsla lands verður aukin, í samráði við Landgræðslu ríkisins.*" Það er ekkert í samningum Landsvirkjunar við okkur um að land verði grætt upp til að bæta fyrir það sem fer undir vatn og því er rangt farið með í þessari skýrslu.

Ferðapjónusta

Ferðapjónusta hefur verið rekin í Fossnesi síðustu þrjá áratugi. Þessar framkvæmdir munu hafa alvarleg áhrif á rekstrargrundvöll ferðapjónustunnar sem byggir að miklu leiti á því að selja gistingu til hestahópa og annarra ferðamanna sem eru að ferðast á eigin vegum um svæðið.

- Staðsetning Fossness hentar vel sem gististaður fyrir hestahópa sem eru að ferðast milli byggðar á láglandi Suðurlands og fjallaskála uppi á hálendi. Með tilkomu lóns og þá sérstaklega á framkvæmdatíma er líklegt að hestahópar hugsi sig tvisvar um áður en þeir ákveða að fara framhjá lóni í uppbyggingu með tilheyrandi áreiti frá framkvæmdum sem eru listaðar upp hér fyrir ofan eða þá að ríða á reiðvegi meðfram manngerðum sprengigrjótbökkum lónsins eftir að virkjunin hefur verið byggð.
- Ferðamenn sem ferðast á eigin vegum gista í Fossnesi og hefur útsýni frá bænum verið notað í markaðssetningu á Fossnesi sem gististað ásamt hentugri staðsetningu við hálendisbrún Suðurlands. Með tilkomu lónsins mun útsýnið frá bænum breytast verulega til hins verra. Til viðbótar við þetta mun áreitið á framkvæmdatíma hafa mjög neikvæð áhrif á upplifun þessara ferðamanna og má leiða að því líkum að þeir muni gefa gistingu í Fossnesi neikvæða umsögn á samfélagsmiðlum eins og Tripadvisor og Google maps sem hefur mjög neikvæð áhrif á bókanir í gistingu í Fossnesi.
- Í skoðun er að ferðapjónustan í Fossnesi muni taka við rekstri farfuglaheimilis sem er núna rekið í Árnesi. Það er frábært tækifæri til að efla rekstur ferðapjónustunnar og halda í rekstri allt árið um kring. Ef af virkjun verður er líklegt að þau áform muni ganga til baka.
- Í frummatsskýrslunni er vísað til þess að samkvæmt kortagrunni Landmælinga Íslands sé enginn ferðapjónustuaðili með beint útsýni yfir lónið eða önnur mannvirki sem tengjast virkjuninni. Þetta er gróf rangfærsla þar sem lónið og öll önnur mannvirki lónsins eru sýnileg frá bænum í Fossnesi

- Niðurstaða frummatsskýrslunnar á blaðsíðu 8 er að áhrif virkjunar á ferðaþjónustu og útivist verði óverulega neikvæð. Við í Fossnesi gætum ekki verið meira ósammála þessari fullyrðingu því áhrif virkjunarinnar mun hafa alvarleg og mjög neikvæð áhrif á ferðaþjónustuna hjá okkur vegna áreitis á framkvæmdatíma og breyttrar ásýndar frá bænum til hins verra.
- Varðandi áhrif framkvæmdanna sjálfra á ferðaþjónustu er það svo metið í frummatsskýrslunni að „*Ekki er þó talið að ferðaþjónustuaðilar verði fyrir neikvæðum áhrifum því ekki er búist við fækkun ferðamanna, fækkun fjölda gistinátta eða minni eftirspurn eftir ferðaþjónustu á svæðinu, og útivistarmöguleikar munu ekki rýrna.*“ Við erum mjög ósátt við þessa fullyrðingu þar sem áhrif framkvæmdanna á ferðaþjónustuna í Fossnesi mun hafa verulega neikvæð áhrif sem gætu haft alvarleg áhrif til lengri tíma þótt framkvæmdum sé lokið meðal annars vegna slæmra umsagna á samfélagsmiðlum sem er erfitt að snúa við.
- Á blaðsíðu 93 í frummatsskýrslunni kemur fram að "*Íbúar og sumarhúsaeygendur nýta bakka Þjórsár til gönguferða en ekki eru skipulagðar gönguleiðir meðfram bökkum árinnar.*" Minnkar það vægi landsins og notkunar þess að þarna séu ekki skipulagðar gönguleiðir í dag? Hvað ef við myndum merkja gönguleiðir á svæðinu og benda ferðamönnum okkar á þær leiðir eða bjóða upp á leiðsögn um þessar gönguleiðir? Myndi það hafa meira vægi á móti framkvæmdunum? Með svona fullyrðingum er verið að gera lítið úr framtíðarmöguleikum á uppbyggingu í ferðaþjónustu sem nýtir auðlindir svæðisins því að í matsferlinu er alltaf verið að horfa í baksýnisspegilinn á það hvað er og hefur verið í stað þess að rýna í hvað gæti orðið.
- Í kaflanum hér fyrir ofan er talað um áhrif mýflugna á búfénað. Mýið getur einnig haft áhrif á ferðamenn sem eru að ferðast um svæðið, hvort sem þeir eru ríðandi, gangandi eða séu að veiða í þeim litla hluta sem eftir verður af þverá. Þetta hefur mjög neikvæð áhrif á upplifun ferðamanna og getur fælt þá frá.

Í frummatsskýrslunni er vísað í rannsóknarskýrslu um áhrif Hvammsvirkjunar á ferðaþjónustu, útivist og samfélag sem Rannsókn og ráðgjöf ferðaþjónustunnar (RRF) framkvæmdi síðasta sumar. Við höfum margt út á þessa skýrslu að setja og viljum draga réttmæti niðurstöðu þeirrar skýrslu í efa:

- Í fyrsta lagi er ekkert fjallað um þá tegund ferðamanna sem er stærsti kúnnahópurinn hjá okkur í Fossnesi, en það eru hestaferðamenn, hvort sem er innlendir eða erlendir.
- Niðurstaða skýrslunnar er að meðtöldum mótvægisáðgerðum þá verði áhrif Hvammsvirkjunar á ferðaþjónustu „óverulega neikvæð“. Við í Fossnesi getum ekki verið sammála því vegna ofangreindra ástæðna.
- Við gerum athugasemdir við þær mótvægisáðgerðir sem lagt er til, en þær snúa mest að því að halda útliti mannvirkja þannig að þau falli sem mest að umhverfinu og að listaverk sé sett við stöðvarhúsið. Þessar mótvægisáðgerðir hafa engin áhrif á það landsvæði sem hverfur undir lón og hina breyttu ásýnd landsins. Að við tölum nú ekki um öll hin áhrifin.
- Myndir sem voru notaðar með könnuninum sem voru framkvæmdar sem hluti af rannsókninni eru mjög villandi því þær sýna engan veginn það skerta rennsli sem er fyrir neðan stíflu miðað við 10 m³/sek. Einnig eru myndirnar teknar frá þannig staðsetningum að lónið og önnur mannvirki birtist á litlum hluta myndarinnar. Það hefði t.d. verið heppilegt að birta mynd sem er tekinn af Þjórsárvegi fyrir neðan ármót þverár og Þjórsár yfir lónstæðið með hólma og eyjur Þjórsár og Heklu í bakgrunni. Slík mynd hefði verið mun heppilegri til að sýna raunveruleg áhrif af framkvæmdinni á landslag og ásýnd landsins.
- Í skýrslunni kemur fram að samkvæmt mælingum á umferð á Þjórsárdalsvegi í júlí og ágúst árið 2016 ferðuðust 168.000 einstaklingar framhjá umferðamæli við Minna-Núp og 144.500

einstaklingar framhjá umferðamæli í Þjórsárdal ofan Sandártungu. Þarna munar um 23.500 einstaklinga sem eru að ferðast um svæði milli Minna-Núps og Þjórsárdals, þ.e. á áhrifasvæði virkjunarinnar án þess að fara út af því svæði. Samt er því haldið fram í skýrslu RRF að ferðamenn á þessu svæði séu eingöngu þar því þeir séu á leiðinni á aðra áfangastaði og stoppi ekki á svæðinu. Þessar tölur eru ekki að endurspegla þessa ályktun né heldur reynsla okkar af því sem við sjáum út um stofugluggann því á áreyrum Þjórsár neðan Þverár er nánast á hverjum tíma einhver bíll stopp til að taka myndir. Það er orðið það algengt að bílar stoppi þarna að Vegagerðinni og sveitastjórn þótti tækifæri til að setja upp skilti að þarna megi ekki gista.

- Í skýrslunni er spurt út í tegund útivistar sem íbúar og sumarhúsaeygendur stunda. Þar er spurt út í hversu oft vélsleða og skíðamennska sé stunduð á áhrifasvæði virkjunarinnar. Við sem höfum búið í Fossnesi, hvort sem er verið ábúendur eða alist þar upp getum sagt að það er mjög sjaldgæft að þær aðstæður á þessu svæði séu þannig að hægt sé að stunda skíðamennsku eða ferðast um á vélsleðum. Snjórinn sem kemur er svo fljótur að fjúka í burtu í skafla og því er ekki hægt að stunda hvorki skíðamennsku né vélsleðamennsku á þessu svæði. Þessi spurning er því afar einkennileg og ber vott um vanþekkingu rannsakanda á svæðinu.

Þar sem við í fjölskyldunni erum hestaá hugafólk og rekstur ferðaþjónustunnar í Fossnesi grundvallast meðal annars af því að þjónusta hestahópa þá skipta reiðleiðir okkur miklu máli.

- Í frummatsskýrslunni kemur fram að Þjórsárdalsvegur neðan við Haga muni vera færður að lóninu. Við gerum því ráð fyrir að reiðvegurinn verði einnig fluttur þangað sem við teljum miður því það verður ekki falleg eða skemmtileg reiðleið að ríða fyrir neðan veg sem liggur að lóninu og hefur vegrið eða sprengigrjótkant á eina hlið. Útsýni yfir Heklu á þessari leið mun hverfa vegna vegarins og vegriðsins/grjótkantsins. Það hefur heldur hvergi komið fram hversu mikil lenging þetta er á veginum milli Þverár og Gaukshöfða.
- Fornar og fallegar reiðleiðir meðfram Þjórsá fara undir lón sem eru ómetanlegar. Ef af því verður þarf að huga vel að því að mótvægisáðgerðir geri ráð fyrir fallegum og öruggum reiðvegi með útsýni og ásýnd sem er ekki skert af framkvæmdum vegna virkjunarinnar.
- Við gerum athugasemd við að við höfum ekki séð neina útfærslu á því hvernig reiðvegur á að vera lagður meðfram vegi út í Hagalón en það skiptir mjög miklu máli að sá reiðvegur sé vel úr garði gerður og skapi enga hættu fyrir hvorki hross né kindur.
- Nánast allir þeir hestahópar sem ferðast framhjá Fossnesi stoppa á gatnamótum Gnúpverjavegar og Þjórsárdalsvegar og taka þar áningu. Þetta getur farið upp í allt að 5 hestahópa á dag þegar mest er í gangi. Við höfum ekki fengið að sjá neina útfærslu eða teikningar á því hvernig Gnúpverjavegur verður færður og hvernig gatnamót milli Gnúpverjavegar og Þjórsárdalsvegar munu líta út.

Náttúrufar og hlunnindi

Hvammsvirkjun og Hagalón munu hafa mikil áhrif á náttúrufar á jörðinni og hlunnindanýtingu.

Lax og silungur

Fyrst eftir að laxastigi var lagður í Búðafoss árið 1991 var lögð mikil áhersla á að koma upp laxastofni í Þverá, en fyrir þann tíma var staðbundin silungur í ánni sem var mikið veiddur af heimafólki. Þetta laxauppeldi hefur borið góðan árangur þannig að mikið af laxi hrygnir í Þverá í dag. Með tilkomu lónsins mun stór hluti fiskgengs svæðis verða eyðilaggt ásamt því að vinsælustu veiðistaðirnir hverfa undir lón. Við höfum haft tekjur af sölu veiðileyfa í mörg ár sem munu nú skerðast þar sem áin verður

ekki lengur til staðar. Til viðbótar við þetta verður erfitt fyrir laxinn að komast upp að þeim litla hluta árinna sem eftir verður.

Í frummatsskýrslunni er því haldið fram að möguleikar ábúenda til stangveiði í Þjórsá og Þverám hennar minnki ekki, það verði byggð sérstök seiðafleyta og fiskistigi til að viðhalda göngu fisksins og að hreyflar virkjunarinnar verði „fish friendly“ samkvæmt framleiðanda. Við höfum margt út á þetta að setja. Í fyrsta lagi, hvernig er það tryggt að hreyflar virkjunarinnar séu í raun „fish friendly“ og að sú tækni sem er lögð þar fram muni virka við þessar aðstæður? Við sem höfum keypt bíl vitum að framleiðandi heldur fram ákveðinni eyðslu á bílunum en raunin er að eyðslan er ávallt 10-20% meira en framleiðandi segir. Hvað ef þetta verður raunin með þessa hreyfla.

Í öðru lagi er vinsælasta veiðisvæðið í Þverá á klöppum við ármót Þjórsár. Þessu svæði ásamt rúmum helmingi af öllu fiskgöngu búsvæði Þverár verður öllu sökkt undir lón þannig að ekki verður hægt að veiða á þeim stað. Því er það röng fullyrðing að virkjunin og lónið hafi engin áhrif á möguleika ábúenda til stangveiði.

Í þriðja lagi viljum við benda á greinargerð sem Anna Björk Hjaltadóttir (dóttir, systir, eiginkona og mágkona okkar) gerði um mikilvægi Þverár fyrir laxastofninn í Þverá kemur í ljós hversu mikilvæg Þverá er sem hrygningar- og klaksvæði fyrir laxastofninn í Þjórsá og finnst okkur það mjög ámælisvert að þessum upplýsingum hafi verið haldið leyndum eða að minnsta kosti enga athygli fengið í neinum rannsóknum á fiskistofnum og vatnalífi í Þjórsá. Við látum greinargerðina fylgja sem viðhengi.

Gæs

Í upprunalegu matsskýrslunni fyrir Núpsvirkjun frá 2004 er vísað í skýrslu Náttúrufræðistofnunar frá 2001 þar sem gerðar voru rannsóknir á lífríki í kringum fyrirhugaða Núpsvirkjun. Þar kemur fram að um 200 hreiður fari undir lón. Það er niðurstaða Náttúrufræðistofnunar að þó þessi hreiður fari undir muni það ekki hafa áhrif á gæsina því hún muni geta nýtt bakka lónsins til hreiðurgerðar að því gefnu að lónshæðin sé stöðug. Við erum ekki sammála þessu þar sem gæsin kys ætíð að verpa frekar í hólum og eyjum árinna til að verjast vargi.

Síðan þessi skýrsla var gefin út hefur orðið breyting á hönnun lónsins og staðsetningu vegstæða. Í núverandi hönnun á Þjórsárdalsvegur að liggja þétt að lónsbakkanum sem verður uppbyggður með sprengigrjóti. Gæsin mun því ekki geta fundið sér hreiðurstæði á bökkum lónsins því þar liggur vegur.

Í dag er sú gæs sem kemst ekki að hreiðri í hólum og eyjum árinna að verpa upp í hlíðum Núpsfjalls. Á sumrin má sjá gæsafjölskyldur á gangi yfir Þjórsárdalsveg ofan úr hlíðunum til þess að fara út í Þjórsá með unga sína. Vegna breytinga á vegstæði Þjórsárvegar með tilkomu lónsins mun gæsin ekki lengur geta gengið yfir veginn út út í því stórt sprengigrjót heftir för þeirra út í lónið.

Við teljum því þetta vera forsendubrest á niðurstöðu Náttúrufræðistofnunar frá 2001 og ætti að taka sérstakt tillit til við endurskoðun á mati á umhverfisáhrifum virkjunarinnar.

Forn- og menningaminjar

Á grasflöt vestan áreyra Þverár eru fornminjar sem fara undir vatn. Þetta er gamall stekkur sem hefur ekki verið rannsakaður að öðru leiti en að Fornminjavernd tók þverskurðarsýni úr stekkinum. Daniel Bruun rissaði þennan stekk upp á ferðum sínum 1896 og þótti hann merkilegur þar sem hann var með síðustu stekkjum á landinu sem voru enn í notkun. Í matsskýrslunni frá 2004 er þessi stekkur nr. 48 á yfirlitsmynd um fornminjar og er minjagildið skilgreint sem talsvert og mótvægisáðgerðirnar séu að framkvæma minniháttar rannsóknir. Við teljum það óásættanleg vinnubrögð að þessum stekki verði sökkt eftir eingöngu einfalda þverskurðarrannsókn en forfeður okkar sem fluttu í lok 19. Aldar í Fossnes munu hafa notað þennan stekk, miðað við heimildir frá Daniel Bruun.

Til viðbótar við þessar fornminjar eru aðrar minjar tengdar fjölskyldunni í Fossnesi sem munu fara undir lón. Þarna eru sandsteinsklappir sem fyrrverandi ábúendur og afkomendur hafa ritað nöfn sín í. Þetta eru skemmtilegar minjar fyrir fjölskylduna í Fossnesi sem eru ómetanlegar.

Aðrar menningarminjar sem tengjast ábúendum í Fossnesi er sú þekking og reynsla sem hefur gengið mann fram af manni að þekkja og lesa í árnið Þjórsár og spá fyrir um veðurbreytingar eftir því hvernig og hvar árniðurinn heyrir. Þessi þekking sem hefur þróast kynslóð eftir kynslóð mun verða einskis verð fyrir ábúendur framtíðarinnar þar sem enginn árniður mun heyrast lengur og þessi þekking mun glatast.

Svo eru þær menningarminjar sem tilheyra öllum Gnúpverjum, Skeiðamönnum og Flóamönnum og snúa að fjársafni að hausti. Með tilkomu lónsins verður fjársafn ekki lengur geymt í Fossnesi þar sem það svæði hvar fjársafnið er geymt fer undir lón. Með lóninu er verið að leggja af aldagamlar hefðir og upplifanir sveitunga sem hefur gengið kynslóð fram af kynslóð þannig að afkomendur okkar munu aldrei eftir að skapa sér sambærilegar minningar og við höfum sem tengjast fjársafni við Fossnes.

Samningar og samningagerðin

Í frummatsskýrslunni kemur fram að búið sé að semja við landeigendur vegna fyrirhugaðra framkvæmda og er það sett fram sem eitt af því sem mælir með framkvæmdunum. Við viljum benda á að þessir samningar voru fengnir í gegn með hótunum um eignarnám og án nokkurs vilja hjá okkur í fjölskyldunni til þess að semja, en það reyndist vera skárri kostur en að fá á sig eignarnámskröfu.

Það má því ekki setja samasem merki við það í frummatsskýrslunni að þó að búið sé að semja séu ábúendur sáttir og ánægðir með þessa framkvæmd. Síður en svo og því er sárt að sjá því stillt upp að íbúar séu sáttir því við höfðum ekkert val um annað en að semja.

Aðrar athugasemdir

Við gerum við athugasemd við það að það sé verið að nota niðurstöðu rannsóknar RRF um áhrif virkjunar á ferðapjónustu, útivist og samfélag sem grunn fyrir niðurstöður frummatsskýrslunnar. Í spurningakönnunum sem RRF framkvæmdi meðal íbúa, sumarhúsaeigenda, ferðamanna og ferðapjónustuaðila er brúinni stillt upp sem hluta af framkvæmdum og í skýrslunni er brúin sett fram sem mótvægisáðgerð. Niðurstöður þessara kannanna eru því ómarktækar því ekki er hægt að nota niðurstöðu um afstöðu til virkjunar án þess að áhrif brúarinnar á svarendur hafi haft þar áhrif. Í frummatsskýrslunni kemur fram að brúin sé ótengd og óháð framkvæmd og það gerir niðurstöður RRF ómarktækar. Það þyrfti því að framkvæma þá rannsókn upp á nýtt.

Skýrsla Eflu um áhrif á landslag og ásynd lands vísar einnig til þess að brú muni koma á Þjórsá í tengslum við virkjunina og eru m.a. tölvuteiknaðar myndir af brúinni í skýrslunni. Við bendum á að það þurfi að minnsta kosti að skoða hver áhrif brúarinnar eru á heildarniðurstöður þeirrar skýrslu og meta hvort það þurfi að framkvæma þá rannsókn upp á nýtt líka.

Við gerum athugasemd við vinnubrögð Eflu í skýrslu sinni um niðurstöður viðhorfskönnunar um landslag og ásynd lands. Þar eru skrifleg svör þeirra sem tóku þátt í viðhorfskönnun til landslags birt en skýrsluhöfundar hafa gert lítið úr sumum þeirra svara með yfirlætislegum athugasemdum. „*Tveir nefndu „jökullón“, en ekki er fyrirhugað að Hagalón verði jökullón.*“ Hér er verið að gera lítið úr svarendum með því að snúa út úr svari þeirra með strangtúlkun á hugtakinu jökullón. Þjórsá er jökulsá og það er verið að gera lón í ána þannig að það er rökrétt að kalla lónið jökullón.

Lokaorð

Eins og má sjá á athugasemdum okkar höfum við verulegar áhyggjur af fyrirhugðum framkvæmdum og viljum gera allt sem í okkar valdi stendur til þess að koma í veg fyrir að þær verði að veruleika. Við skorum á Skipulagsstofnun að vanda vel til verka við álitserð um frummatsskýrsluna og að endurskoða hvort það sé ekki grundvöllur til að endurtaka allt mat á umhverfisáhrifum fyrir virkjunina upp á nýtt vegna forsendubrests í breytingum á hönnun virkjuninnar og vegna nýrra upplýsinga sem hafa komið fram, meðal annars um mikilvægi þverár fyrir laxastofninn í Þjórsá.

Við treystum því að Skipulagsstofnun sé lýðræðislegur málsvari og rödd almennings í þessu matsferli og beiti sér fyrir því að horft sé til sjónarmiða allra þegar kemur að þessari óafturkræfu framkvæmd, ekki bara framkvæmdaaðila. Við treystum því að Skipulagsstofnun taki athugasemdir okkar til greina og nýti þær til að vera málsvari almennings gegn þeim yfirgangi sem við verðum fyrir vegna Landsvirkjunar.

Virðingarfyllst,

Sigrún Bjarnadóttir, kt. 080856-2539

Anna Björk Hjaltadóttir, kt. 020877-5379

Kolbeinn Hjaltason, kt. 301080-3529

Bjarni Arnar Hjaltason, kt. 121185-2539

Benjamin Jon Cleugh, kt. 190381-4479

Freyja Hólm Ármannsdóttir, kt. 311283-2519

Hildur Hjálmsdóttir, kt. 170187-2459

Mikilvægi búsvæðis Þverár fyrir hrygningu laxfiska á vatnasvæði Þjórsár

Tilgangurinn með þessari samantekt er að sýna fram á mikilvægi búsvæðis Þverár fyrir hrygningu á laxi á vatnasvæði Þjórsár en þetta búsvæði mun fara undir fyrirhugað Hagalón vegna Hvammsvirkjunar. Lítil sem engin umfjöllun hefur verið um þetta búsvæði og hrygningu í þeim skýrslum sem hafa verið skrifaðar í tengslum við virkjunina.

Inngangur

Við rýni mína á gögnum sem eru í boði á vefsíðu Landsvirkjunar í undirbúningi við gerð athugasemda við frummatsskýrslu Hvammsvirkjun rakst ég á skýrslu um árlega rannsókn Hafrannsóknarstofnunar (var áður Veiðimálastofnun og til hagræðingar hér eftir kallað Veiðimálastofnun) á fiskistofnum í Þjórsá með niðurstöðum fyrir árið 2016. Í þeirri skýrslu rak ég augun í að um 65% af öllum þeim sumarseiðum (0+) sem veiddust í rafveiðum á svæðinu fyrir ofan fyrirhugaða stíflu Hvammsvirkjunar voru veidd í Þverá. Rafveiðarnar fara fram í lok sumars og eru þetta seiði sem var hrygnt í ána haustið 2015 og klöktust út um vorið.

Það sem mér fannst einnig mjög áhugavert við þessa skýrslu er að það er sama og engin umfjöllun um fiskinn og búsvæði í Þverá heldur er nánast eingöngu fjallað um Kálfá og Sandá ásamt völdum svæðum í Þjórsá sjálfri. Sú umfjöllun fannst mér skjóta skökku við þar sem hlutfall sumarseiða sem veiddust með rafveiðum í Sandá (sem er mælt á þremur stöðum á móti einum veiðistað í Þverá) fyrir ofan fyrirhugaða stíflu er 30% á móti 65% í Þverá.

Þetta fékk mig til þess að rýna enn frekar í eldri skýrslur Veiðimálastofnunar sem eru aðgengilegar á www.veidimal.is ásamt því að skoða aðra umfjöllun um Þverá í opinberum gögnum um fiskstofna í Þjórsá í tengslum við virkjanir í neðri Þjórsá. Hér á eftir eru niðurstöður mínar eftir að hafa rýnt í gögnin.

Um Þverá

Þverá er bergvatnsá sem markar skil á milli jarðanna Haga og Fossnes í Skeiða- og Gnúpverjahreppi og rennur sú á út í Þjórsá. Áin rennur í tveimur stórum gljúfrum en í fremra gljúfrinu sem liggur við hliðina á bænum Fossnesi er ónefndur foss sem er ekki fiskgengur. Sá fiskur sem gengur upp ána hefur því svæðið frá ármótum við Þjórsá, upp áreyrarnar fyrir framan gljúfrið og svo þann hluta gljúfursins sem er fyrir neðan umræddan foss. Botnflöturinn mælist um 9 ha að stærð.¹ Rennsli í ánni er að meðaltali um 8 m³/sek.

Samkvæmt samtali mínu við Benóný Jónsson², starfsmann Veiðimálastofnunar sem framkvæmir árlegar rannsóknir á fiski í Þjórsá og þverám hennar, hentar árbotninn í Þverá mjög vel til hrygningar á laxi. Þar veiðist alltaf mikið af seiðum, sérstaklega sumarseiðum, í rafveiðum ásamt því að seiðin séu í stærra lagi í samanburði við seiði í öðrum ám og magafylli seiðanna gott.

Þverá og veiðiréttur í henni er í eigu ábúenda í Fossnesi, Haga 1 og 2 og eins sumarhúsa eiganda í Hagalandi. Nýta eigendur hlunnindi af veiði í ánni með sölu veiðileyfa. Veiðileyfið kostar 6.000

¹ Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár, Samantekt fyrir árin 2008-2012.

http://veidimal.is/files/Skra_0066797.pdf

² Símtal við Benóný Jónsson, 29. Júní 2017

kr/stöng/dag³. Vinsælasti veiðistaðurinn er við ármótin þar sem Þverá rennur út í Þjórsá en þar eru klappir sem hentugt er að standa á og veiða beint í vatnaskilunum. Þar veiðist lax og einstaka urriði og bleikja. Einnig er vinsælt að ganga upp með ánni að fossinum í gljúfrinu á móts við bæinn í Fossnesi og veiða í hylnum undir fossinum ásamt því að dýfa öngli í hyl á leiðinni. Á árunum 2010-2015 hafa veiðst á bilinu 1-12 laxar, 2-16 urriðar og 0-8 bleikjur samkvæmt veiðiskýrslum sem er skilað inn til Veiðimálastofnunar.⁴

Fyrirhuguð Hvammsvirkjun mun hafa veruleg og óafturkræf áhrif á Þverá. Lónið mun vera í 116 m.y.s. sem þýðir að lónið sjálft mun ná inn að mynni gljúfursins. Það þýðir að rúmur helmingur af því búsvæði Þverár sem er fiskgengt mun fara undir lón, en einmitt þetta svæði er mjög hentugt til hrygningar á laxi. Annað sem kemur til með að hefta hrygningu í Þverá er að Þjórsárvegur verður uppbyggður í gegnum lónið með ræsi til að flytja vatn suður fyrir veginn.

Árlegar rannsóknir á fiskstofnum á vatnasvæði Þjórsár neðan Búrfells

Veiðimálastofnun hefur framkvæmt rannsóknir á fiski í Þjórsá síðan 1973 en Landsvirkjun hefur greitt fyrir rannsóknirnar frá því að vinna við mat á umhverfisáhrifum virkjana í neðri Þjórsár fór af stað⁵. Eftir að fiskistigi var settur við Búðafoss árið 1991 hafa náttúrulegar hrygningar göngufiska aukist jafnt og þétt en mikil aukning varð árið 2010.⁶ Vegna þeirrar aukningar hef ég miðað við gögn úr rafveiðum frá árinu 2010 til 2016.

Rafveiðarnar fara fram seinni hluta sumars og fara þannig fram að rafmagn er notað til að rota seiðin þannig að þau veiðast í háf. Þau eru sett í fötu með vatni þar sem seiðin eru tegundagreind og lengdarmæld. Hjá hluta seiðanna er fæða athuguð ásamt því að taka kvarnir og hreistursýni til að ákvarða aldur. Seiði sem eru á fyrsta vaxtarsumri (sumarseiði) eru táknuð sem 0+ í rannsóknarskýrslunum, árgömul seiði sem verið hafa einn vetur í ánni eftir klak og eru á öðru vaxtarsumri eru táknuð sem 1+ , seiði sem hafa verið tvo vetur í ánni eftir klak aldurinn 2+, o.s.frv. Til þess að sýna fram á mikilvægi hrygningar- og klaksvæðisins í Þverá hef ég haldið mig við að rýna eingöngu í gögn um 0+ seiði en þeim er hrygnt að hausti til og klekjast út að vori. Rafveiðarnar fara því fram síðsumars áður en seiðin eru orðin nógu stór til að flakka um vatnasvæði Þjórsár.⁷

Þar sem landsvæði rafveiðanna er mismunandi stórt eftir því hvar er veitt er þéttleiki seiða reiknaður út frá fjölda seiða sem veiðist miðað við flatarmál þannig að mælieiningin sem fæst er fjöldi seiða á 100 m² og sú mælieining er notuð til samanburðar á milli svæða.

Samantekt á niðurstöðum rafveiða á sumarseiðum í Þjórsá og Þverám hennar.

Í eftirfarandi þremur töflum er útreiknaður þéttleiki sumarseiða á 100 m² samkvæmt niðurstöðum rafveiða úr skýrslum Veiðimálastofnunar. Eins og sést á gögnunum eru sumir veiðistaðir eingöngu mældir einu sinni og í sumum ám hefur fleiri veiðistöðum verið bætt við á tímabilinu. Töflunum er skipt eftir staðsetningu við Þjórsá, þ.e. ofan fyrirhugaðrar stíflu, milli stíflu og Búða og neðan Búða.

³ Samkvæmt upplýsingum um veiðileyfi í Þverá á www.fossnes.is

⁴ Sjá skýrslur hjá Veiðimálastofnun

http://veidimal.is/default.asp?sid_id=22188&tld=1&Tre_Rod=001|003|002|&qsr

⁵ Hörður Árnason, 29.3.20112, <http://www.visir.is/g/2012703299921>

⁶ Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár. Samantekt fyrir árin 2008-2012,

http://veidimal.is/files/Skra_0066797.pdf

⁷ Sjá lýsingu á rafveiðum í rannsóknarskýrslu frá 2011 http://veidimal.is/files/Skra_0055720.pdf

Vatnsfall	Stöð nr	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Fossá	1	12,9	54,5	205	15,3	73,5	12,5	15,4
Grjótá	23			14,3				
Trjáviðarlækur	223					0		
Sandá	224					2,2	9,7	2,3
Sandá	21	6,9	11	23,6	6,3	12,3	4,6	11,1
Sandá	225					71,3	41,2	64,3
Hvammsá	24			125				
Þverá	2	28,4	54,5	81,2	3,3	109,1	54,6	89,4
Þjórsá	12	2	76	0	1,4			0,0
Þjórsá	115		0	4,2	4,2	0		

Tafla 1: Þéttleiki sumarseiða á 100 m² á vatnasvæði Þjórsár ofan stíflustæðis fyrirhugaðrar Hvammsvirkjunar

Vatnsfall	Stöð nr	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Minnivallalækur	9	0	0	9,5	2,2	3,6	0	4,0
Minnivallalækur	7	0,9	10,4	3,2	25	5,8	2	0,0
Minnivallalækur	6	4	30,3	2,1	3	3,6	0	4,5
Þjórsá	25					9,2	2	2,8
Þjórsá	10	0	1,9	3,3	1,2	1,4	0	0,0
Þjórsá	11	1,9	16,7	14,8	17,4	4,9	1,4	1,5
Þjórsá	18					0,7	1,4	
Þjórsá	38							0,9

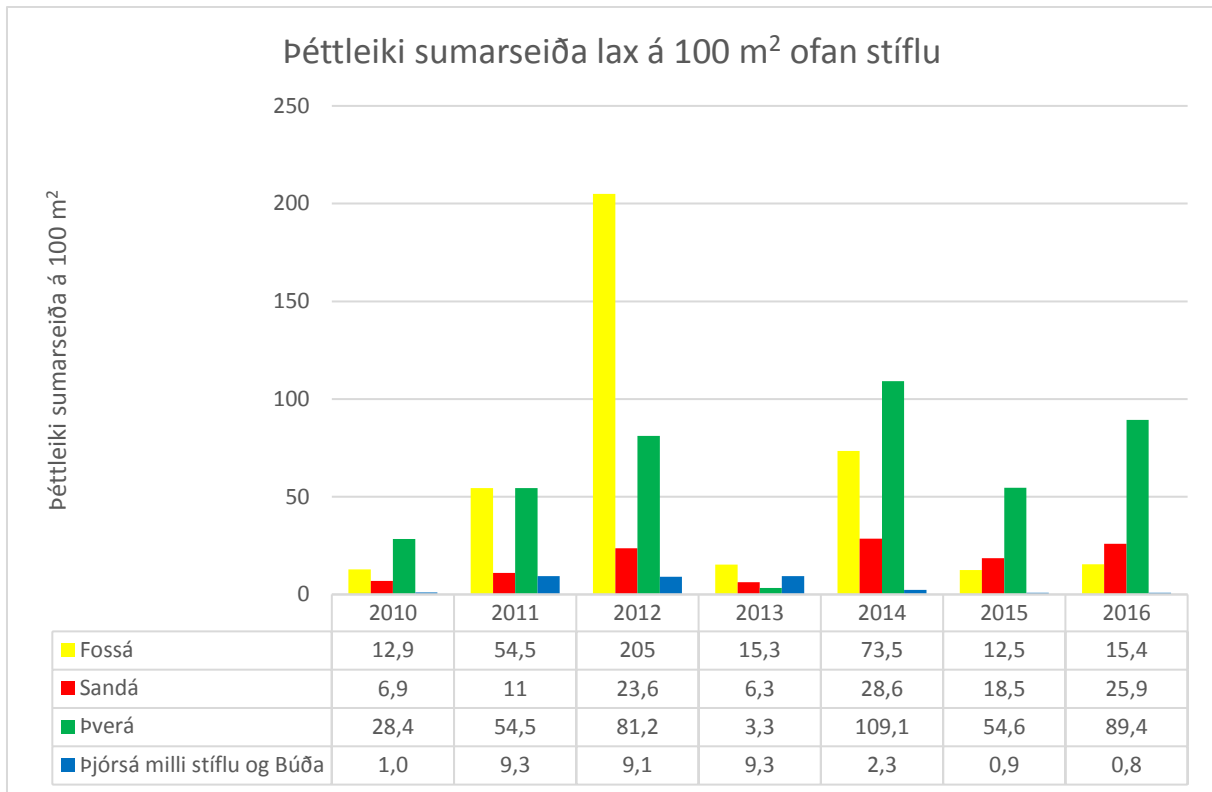
Tafla 2: Þéttleiki sumarseiða á 100 m² á vatnasvæði Þjórsár milli stíflustæðis fyrirhugaðrar Hvammsvirkjunar og fossins Búða

Vatnsfall	Stöð nr	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tungá	14			7,7	0	8,6	0	20,0
Kálfá	15	28,5	11,9	47,4	6,9	30,3	57,1	12,5
Kálfá	50	75,9	34,8	95,8	30,6	201,3	198	135,0
Kálfá	17	23,6	38,5	30	48,7	99,3	125	42,4
Þjórsá	40						12,3	
Þjórsá	39							1,6
Þjórsá	26	13,1	22,2	25	14,3	6,5	4,7	4,8
Þjórsá	20	19	2	10,3	6	21,2	4,4	2,1
Þjórsá	48	8	36	85,4	50,7	90	81,3	23,2
Þjórsá	30	2,2	2,5	0	3,2	2,4	0	0,0
Þjórsá	33	5,9	3	0	3,6	0	0	0,0
Þjórsá	19	0	0	5,7	0	1,7	0	1,4
Þjórsá	49	0	3,2	0	1,3	2,5	0	0,0
Þjórsá	60			1,2				
Steinslækur	64	0	5,7	25	0	0	0	17,2

Tafla 3: Þéttleiki sumarseiða á 100 m² á vatnasvæði Þjórsár neðan Búðafoss

Við úrvinnslu á þessum gögnum slepti ég þeim þeim ám þar sem rafveiðar fóru einu sinni fram á tímabilinu, þ.e. Grjótá, Trjáviðarlækur og Hvammsá. Í þeim ám þar sem eru fleiri en ein mælistöð tók ég meðaltalið þar sem um þéttleika (seiði á 100m²) er að ræða en ekki heildarfjölda veiddra seiða. Þar sem Tungá rennur út í Kálfá tek ég niðurstöður þeirra mælinga inn í meðaltal Kálfár.

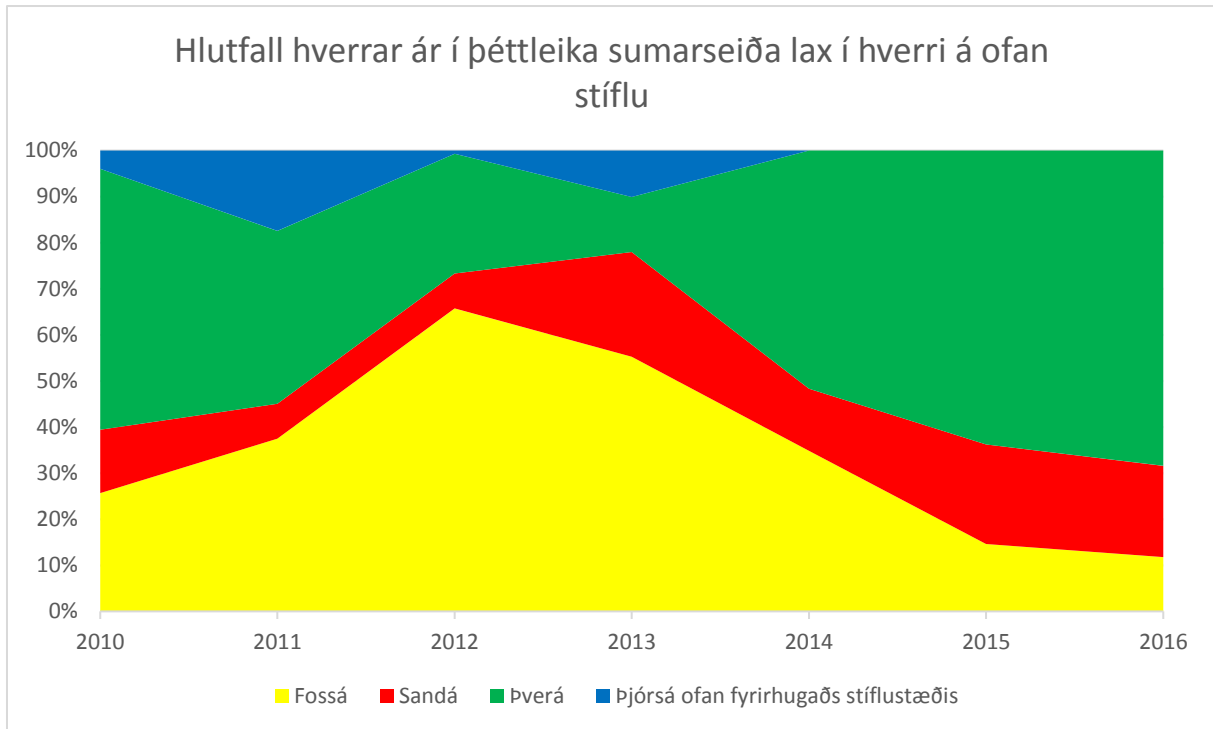
Á súluritinu hér fyrir neðan má sjá útreiknaðan þéttleika sumarseiða sem voru veidd með rafveiðum á vatnasvæði Þjórsár fyrir ofan stíflustæði Hvammsvirkjunar á árunum 2010 til 2016. Þess ber að geta að árin 2014-2016 eru þrjár mælistöðvar í Sandá. Súluritið sýnir meðaltalið úr frá þessum þremur mælistöðvum.

Mynd 1: Þéttleiki sumarseiða lax á 100 m² samkvæmt rafveiðum á vatnasvæði Þjórsár ofan fyrirhugaðrar stíflu Hvammsvirkjunar

Eins og sjá má á grænu súlunum sem sína þéttleika sumarseiða í Þverá er að áin hefur mestan þéttleika allra vatnsfalla á vatnasvæðinu fyrir ofan fyrirhugaða stíflu fyrir utan árið 2012. Það ár veiddist óvenjulega mikið af sumarseiðum í Fossá en engar útskýringar er að finna í skýrslum Veidimálastofnunar um þessa miklu aukningu þetta eina ár.

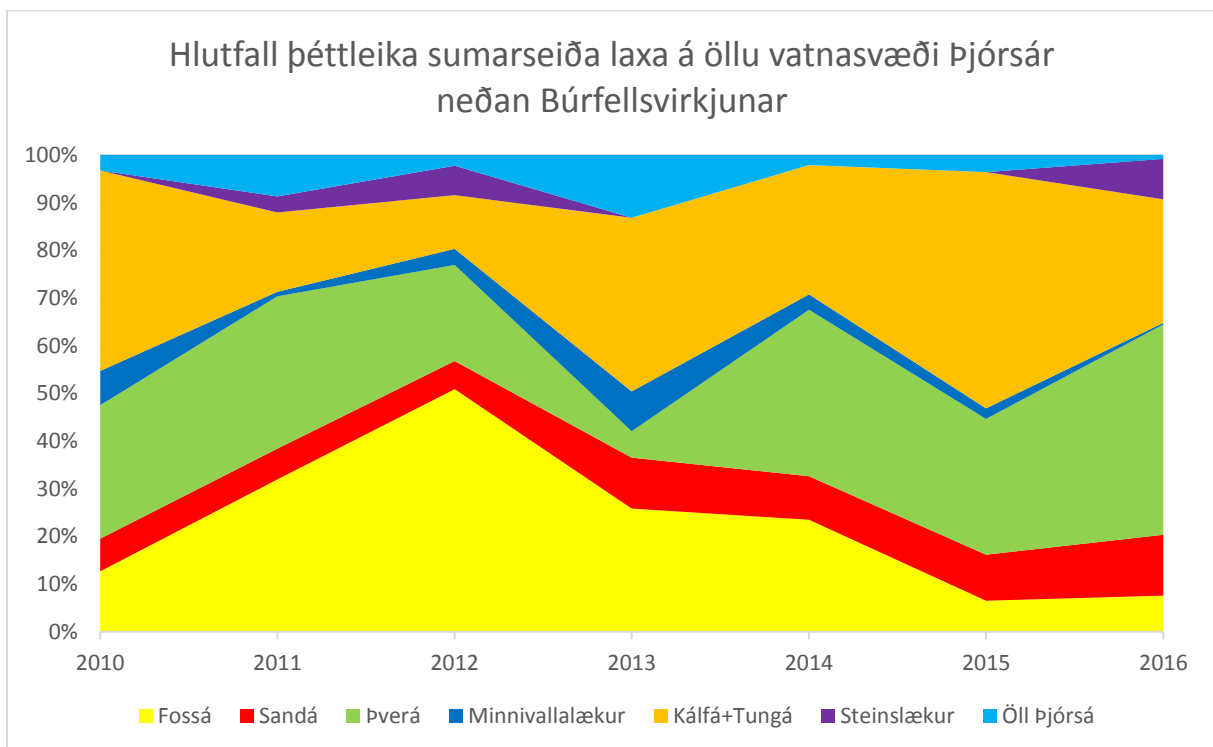
Hlutfallslegan þéttleika í ánum ofan stíflu má sjá á mynd 2.

Mynd 2: Hlutfall þéttleika sumarseiða í hverju vatnsfalli ofan stíflustæðis

Eins og sjá má á mynd 2 er hlutfall þéttleika sumarseiða í Þverá á bilinu 12-68% og hefur þéttleikinn aukist jafnt og þétt síðan 2014 eða úr 52% í 68%.

Þegar allt vatnasvæði Þjórsár er skoðað sem heild hefur Þverá að meðaltali um 26% af öllum þéttleika sumarseiða alls vatnasvæðisins á árunum 2010-2016 og var heil 45% af öllu vatnasvæði Þjórsár í mælingum árið 2016.

Mynd 3: Hlutfall þéttleika sumarseiða hvernar ár á öllu vatnasvæði Þjórsár neðan Búrfellsvirkjunar.

Mynd 3 sýnir að Kálfá er mikilvægasta áin fyrir hrygningu lax fyrir neðan stíflu miðað við þéttleika sumarseiða, en þar hefur einnig veiðst mikið af laxi. Hlutfall Kálfár hefur að meðaltali verið 28% af þéttleika sumarseiða en til samanburðar er Þverá með 26%. Að meðaltali er 57% af þéttleika sumarseiða laxa á vatnasvæði Þjórsár fyrir ofan fyrirhugað stíflustæði og þar hefur Þverá mest að segja í hrygningu á laxi síðustu 3 ár.

Eftirfarandi tafla sýnir fjölda laxa sem hafa veiðst á stöng á árunum 2010 – 2015 samkvæmt veiðiskýrslum sem er skilað inn til stofnunarinnar. Skýrsla fyrir árið 2016 hefur ekki verið birt á vef Veiðimálastofnunar.⁸

Vatnsfall	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Fossá	61	60	31	87	75	43
Sandá				40		
Þverá	1	4	7	9	12	5
Minnivallalækur	0	1	0	0	0	1
Kálfá	115	48	137	545	172	344
Þjórsá	51			110	35	230
Þjórsá við Miðhús		23	10			

Tafla 4: Fjöldi veiddra laxa á stöng 2010-2015 samkvæmt veiðiskýrslum sem er skilað til Veiðimálastofnunar.⁸

Í þessari töflu má sjá að mest laxveiði fer fram í Kálfá og hefur hún aukist á síðustu árum. Nokkuð jafn fjöldi laxa veiðist í Fossá eða á bilinu 31-87 laxar. Eingöngu hefur verið skilað inn veiðiskýrslu fyrir eitt ár í Sandá en þá veiddust 40 laxar. Samkvæmt veiðiskýrslum veiðast alltaf nokkrir laxar í Þverá eða á bilinu 1-12 fiskar á ári. Í Minnivallalæk veiðist lítið sem ekkert af laxi enda er sú á þekkt fyrir urriðaveiði frekar en laxveiði. Nokkuð misræmi virtist í skilum á veiðiskýrslum í Þjórsá samkvæmt skýrslum Veiðimálastofnunar en sum árin er skýrslum eingöngu skilað fyrir veiðar við Miðhús.

Listi yfir skýrslur

Eftirfarandi tafla listar upp þær skýrslur þar sem gögn um fjölda veiddra sumarseiða með rafveiðum er fengin. Einnig er listað upp hverjar áherslur eru í hverri skýrslu samkvæmt samantekt.

Skýrsla	Vefslóð	Áherslur
Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár. Samantekt fyrir árin 2008-2012	http://veidimal.is/files/Skra_0066797.pdf	Meta göngutíma og gönguáferli og tengsl við umhverfisþætti eins og vatnshita og rennsli.
Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár 2010	http://veidimal.is/files/Skra_0050641.pdf	Gönguseiðarannsóknir í Kálfá, útvarpsmerkingar, fiskgengd um Búða og búsvæðamat í Steinslæk
Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár 2011	http://veidimal.is/files/Skra_0055720.pdf	Seiðarannsóknir ofan Búða, ný búsvæði ofan Búrfellsvirkjunar,
Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár 2012	http://veidimal.is/files/Skra_0064509.pdf	Fiskgengd um Búða, aldursgreining á veiddum fisk, búsvæðamat í Bjarnalæk og seiðagöngur í Kálfá

⁸ http://veidimal.is/default.asp?sid_id=22188&tld=1&Tre_Rod=001|003|002|&qsr

Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár 2013	http://veidimal.is/files/Skra_0067557.pdf	Seiðagöngur í Kálfá, fiskgengd um Búða, ganga fullorðinna laxa og veiðihlutfall í Þjórsá neðan Kálfár
Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár 2014	http://veidimal.is/files/Skra_0071434.pdf	Gönguseiði í Kálfá, veiðihlutfall í Þjórsá neðan Kálfár, fiskgengd um Búða
Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár 2015	http://veidimal.is/files/Skra_0076241.pdf	Seiðabúskapur og ganga í Búða og Kálfá, aldursgreining á veiddum fiski, þéttleiki sumarseiða
Fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár 2016	http://www.landsvirkjun.is/Media/fiskrannsoknir-a-vatnasvaedi-thjorsar-arid-20162.pdf	Seiðabúskapur og fiskgengd við Búða og í Kálfá og Sandá, útvarpsmerkingar til að rýna í göngur

Tafla 5: Listi yfir skýrslur Veiðimálastofnunar um fiskrannsóknir á vatnasvæði Þjórsár árin 2008-2016

Eins og sjá má á þessu yfirliti er engin áhersla á að rannsaka hrygningar- og klaksvæði í Þverá sérstaklega á annan hátt en að rafveiða seiði.

Til viðbótar við þetta vann ég gögn upp úr árlegum samantektarskýrslum Veiðimálastofnunar sem birta niðurstöður veiðiskýrslna úr ám á öllu landinu sem er skilað inn til stofnunarinnar. Þær skýrslur má sjá á vef Veiðimálastofnunar:

http://veidimal.is/default.asp?sid_id=22188&tId=1&Tre_Rod=001|003|002|&qsr

Aðrar skýrslur

Eftirfarandi samantekt listar upp tilvitnanir úr skýrslum sem hafa verið skrifaðar um metin áhrif Hvammsvirkjunar (og virkjana í neðri hluta Þjórsár) á fiskistofna á vatnasvæði Þjórsár.

Mat á umhverfisáhrifum vegna Núpsvirkjunar frá 2004⁹

Skipulagsstofnun gaf fyrirmæli um hvað eigi að rannsaka þegar kemur að fiski á vatnasviði Þjórsár:

„Áhrif á farvegi og fiskgengd hafa verið metin í samræmi við ákvörðun Skipulagsstofnunar um tillögu að matsáætlun dags. 27. september 2001, þ.e. að fram komi:

- Kortlögð uppeldissvæði fyrir laxfiska í Þjórsá
- Áhrif virkjunar á uppeldissvæði í ánni
- Veiði í Þjórsá eins og skýrslur ná til
- Verðmæti veiðihlunninda
- Mögulegar göngur laxfiska fram hjá virkjun (upp og niður)
- Líkleg áhrif á laxfiska í göngu upp ána
- Líkleg áhrif mismunandi hverfla á niðurgöngufisk
- Bestu mótægisaðgerðir“

⁹ http://www.landsvirkjun.is/Media/Matsskyrsla_Virkjun_Thjorsa_vid_Nup_2003.pdf

Hér vekur athygli að ekkert er minnst á rannsóknir á hrygningar- og klaksvæðum laxa heldur eingöngu uppeldissvæðum.

Víðs vegar má sjá umfjöllun um góð uppeldisskilyrði og búsvæði í Þjórsá og þverám án virkjunar og hver áætluð áhrif á laxastofninn en þær tölur sem um ræðir miða við þau gögn sem fyrir lágu samkvæmt rannsóknum árið 2001 og fyrr.

„Samkvæmt rannsóknum Veiðimálastofnunar á lífríki Þjórsár og þveráa hennar neðan Búrfells eru víða góð búsvæði fyrir laxfiska á svæðinu“

„Bestu uppeldisskilyrðin ofan við Búðafoss og Hestafoss eru ofan við Hagaey, niður af þverá og í grennd við Minnivallalæk.“

„Samkvæmt mati á botngerð árinna eru talin góð uppeldisskilyrði fyrir lax og urriða í Þjórsá á lónstæðinu við Hagaey og ofan lóns sem og í þveránum. Án aðgerða verður um 7% skerðing á heildaruppeldisgetu laxfiska á náttúrulega fiskgengum svæðum árinna. Til viðbótar munu möguleg uppeldissvæði ofan við Búða- og Hestafoss skerðast um 51%.“

Á nokkrum stöðum er fjallað um hættuna af því að fiskur syndi upp frárennisskurð frekar en að fara upp árfarveginn : „Frárennsli frá stöðvarhúsi Núpsvirkjunar um skurð út í Þjórsá er ekki talið hafa bein áhrif á lífríki árinna. Hugsanlegt er þó talið að fiskur á leið upp ána villist inn í frárennisskurðinn.“ En dregið er úr þeirri áhættu með því að segja að hægt sé að grípa í „einfaldar aðgerðir í farvegi árinna sem gerðar verða samráði við Veiðimálastofnun ef þörf krefur“

Í lok skýrslunnar er að finna töflu yfir áhrif Núpsvirkjunar á lífríki í Þjórsá (vinstri dálkur) og tillögur að mótvægisáðgerðum (hægri dálkur).

<p>Lífríki Þjórsár:</p> <ul style="list-style-type: none">• Rask verður á ánni við stíflugerð við Núp en það hefur óveruleg áhrif á lífríkið.• Að óbreyttu komast fiskar ekki upp fyrir stífluna.• Stíflan mun draga úr rennsli í ánni neðan hennar sem hefur áhrif á fiska og botndýralíf.• Fiskur getur villst í inntaksmannvirki virkjunarinnar.• Verulegur hluti þess fisks sem berst í gegnum virkjunina lifir ferðalagið af.	<ul style="list-style-type: none">• Byggður verður fiskstigi sem verður hluti af stíflumannvirkinu.• Tryggt verður 10 m³/s lágmarksrennsli í ánni að staðaldri um yfirfall og fiskstiga.• Gerðar verða lagfæringar á farvegi og rannsóknir á lífríki sem miða að því að finna leiðir til að hámarka framleiðslu.
---	---

Tafla 6: Tafla úr matsskýrslu Núpsvirkjunar frá 2004 um áhrif á lífríki Þjórsár (vinstri dálkur) og mótvægisáðgerðir (hægri dálkur). Taflan er á bls. 168 í skýrslunni.

Hér er ekkert fjallað um áhrif lóns á hrygningu og klak laxa og engar mótvægisáðgerðir eru lagðar til til að viðhalda búsvæði fyrir hrygningu og klak.

Megin niðurstaða matsins varðandi vatnalíf og fiskgengd er:

„Virðjun í þessum hluta Þjórsár mun hafa nokkur áhrif á lífríki árinna, sérstaklega þar sem rennsli í farveginum minnkar. Talið er að með tryggingu lágmarksrennslis sem nemur 10-15 m³ /s verði unnt að tryggja viðgang lífríkisins og að bygging fiskstiga í stíflu við Núp muni viðhalda aðgengi laxfiska að nýfengnum hrygningarsvæðum fyrir ofan fiskstigann við Búðafoss“

Ákvörðun Skipulagsstofnunar um endurskoðun á matsskýrslu Hvammsvirkjunar, 16. desember 2015¹⁰

Í skýrslu Skipulagsstofnunar þar sem skýrt er frá ákvörðun um endurskoðun á mati Hvammsvirkjunar rökstyður Landsvirkjun að „Hvað varðar fjölgun fiska í ánni telur Landsvirkjun óvíst að hún feli í sér breyttar forsendur, þar sem gert hafi verið ráð fyrir auknu landnámi laxa ofan stigans við Búðafoss í umhverfismatinu 2001-2003.“

Margar athugasemdir bárust vegna þessa álits Landsvirkjunar og bent var meðal annars á að „... meta beri umhverfisáhrif virkjunarinnar á ný, þar sem þekking á lífríki árinna hafi aukist mjög frá því að mat á umhverfisáhrifum fór fram. Í Þjórsá sé stærsti sjálfbærni laxastofn landsins og stofninn sé einnig stór þegar horft er til útbreiðslusvæðis í Norður-Atlandshafi og hafi því alþjóðlegt gildi.“

Veiðimálastofnun bendir á að „...ef svæðið fyrir ofan Búðafoss væri fullnumið yrði um tæpa tvöföldun á laxastofninum að ræða. Án mótvægisáðgerða muni framkvæmdin skerða 68% búsvæða ofan Búða, en það jafngildir 32% búsvæða á öllu vatnasvæði Þjórsár. Verði göngur fiska tryggður upp fyrir stíflumannvirki með fiskvegi verði ekki um skerðingu búsvæða að ræða ofan lónsins.“ Ekki er fjallað um hvers konar mótvægisáðgerðir Veiðimálastofnun vísar til en þær hlutfallstölur sem stofnunin vísar til styðja við þær niðurstöður sem ég hef fundið með rýni á gögnum Veiðimálastofnunar.

Niðurstaða Skipulagsstofnunar er eftirfarandi:

„Varðandi framangreint skilyrði 12. gr. matslaganna fyrir endurskoðun umhverfismats, telur Skipulagsstofnun ekki hægt að líta svo á að um sé að ræða verulega breytar forsendur varðandi mat á áhrifum framkvæmdarinnar á vatnalíf. Þess vegna eru ekki forsendur fyrir stofnunina til að krefjast endurskoðunar á umhverfismati Hvammsvirkjunar varðandi þann þátt. Þær breytingar sem hafa orðið á náttúrufari, þ.e. aukinni laxgengd ofan Búðafoss, voru fyrirséðar þegar umhverfismatið fór fram.“ [...] „Eftir sem áður liggur fyrir að áfram er til staðar ákveðin óvissa um virkni mótvægisáðgerða og þar með áhrif framkvæmdanna á vatnalíf. Því er sérstaklega brýnt að vel sé staðið að vöktun og eftir atvikum viðbragðsaðgerðum. Þess þarf að gæta í leyfisveitingum til framkvæmdanna og eftirliti með þeim.“

Hér er gefið í skyn að fyrst að það var búið að spá fyrir aukningu á laxastofni ofan Búðafoss og að vöktun á fiskstofninum hafi verið góð frá því að matið hafi farið fram þurfi ekki að framkvæma mat á áhrifum framkvæmdarinnar á vatnalíf. En að það sé samt mikil óvissa með árangur mótvægisáðgerða og því þurfi að halda vöktun áfram og ábyrgðinni varpað á þá sem veita leyfi til framkvæmdanna að veita því eftirlit og skorður.

Frummatsskýrsla Hvammsvirkjunar 2017¹¹

Í frummatsskýrslu Hvammsvirkjunar var afstaða íbúa, sumarhúsaeygenda og ferðamanna könnuð til útivistar á svæði Hvammsvirkjunar, þar með talið veiði á svæðinu. Þar kom fram að 12% þeirra nýta áhrifasvæði virkjunarinnar til fiskveiða en „Sumarhúsaeygendur eru þeir sem stunda mest allra

¹⁰ <http://www.skipulag.is/media/pdf-skjol/Hvammsvirkjun-akvordun.pdf>

¹¹ <http://www.landsvirkjun.is/Media/lv-2017-013-hvammsvirkjun-frummatsskyrsla.pdf>

stangveiði en [...] 34% fara oft í veiði...“. Um 37% þeirra sem eiga land eða hafa umráðarétt með landi sem lægi að Þjórsá stunduðu veiðar í ánni.

Þegar allir þátttakendur voru spurðir „*Töldu 58% þeirra íbúa og sumarhúsaeygenda sem afstöðu tóku að Hvammsvirkjun myndi hafa neikvæð áhrif á veiði í Þjórsá [...] og var þetta eftir að þátttakendur voru beðnir um að lesa stuttan texta um framkvæmdina, þar sem m.a. kom fram að göngur laxfiska upp og niður ána yrðu tryggðar.*“ Þetta gefur til kynna að íbúar og sumarhúsaeygendum treysti ekki þeim mótvægisáðgerðum sem hafa verið lagðar fram til að viðhalda laxastofni og fiskveiðum á áhrifsvæði virkjunarinnar.

Þrátt fyrir þessa afstöðu íbúa og sumarhúsaeygenda er þetta niðurstaða Landsvirkjunar og Landsnets í frummatsskýrslunni: „*Með hliðsjón af fyrirhuguðum mótvægisáðgerðum til verndunar vatnalífriks í Þjórsá er talið að möguleikar ábúenda til stangveiði í Þjórsá og þverám hennar séu ekki skertir.*“

EKKI er fjallað um áhrif á vatnalíf eða fiskstofna í ánni í þessari frummatsskýrslu vegna úrskurðar Skipulagsstofnunar sem er listaður upp hér fyrir ofan.

Deiliskipulag fyrir Hvammsvirkjun 2017¹²

Í greinagerð með deiliskipulagstillögu fyrir Hvammsvirkjun er mannvirkjum virkjunarinnar ásamt mannvirkjum vegna mótvægisáðgerða lýst (sjá nánar kafla um mótvægisáðgerðir hér fyrir neðan). Í greinagerðinni er umhverfismats kafla þar sem kemur fram að „*Óvissa fylgir þó nokkrum framkvæmdum s.s. hvort seiði muni skila sér rétta leið niður farveginn.*“ Vísað er í að „*Vöktunaráætlanir verða unnar með viðkomandi fagstofnunum og er þeim ætlað að ramma inn eftirlitskerfi til að fylgjast með hvort mótvægisáðgerðir gangi eftir.*“

Ekkert er fjallað um áhrif virkjunarinnar á hrygningar- og klaksvæði laxa í Þverá.

Breyting á aðalskipulagi Skeiða- og Gnúpverjahrepps vegna Hvammsvirkjunar 2017¹³
Ekkert fjallað um áhrif á vatnalíf eða fiskstofna í greinagerð með aðalskipulagsbreytingunni.

Mótvægisáðgerðir

Eftirfarandi mótvægisáðgerðir hafa verið hannaðar til að tryggja far fiska upp og niður ána

- Meðal rennsli í árfarvegi fyrir neðan stíflu að frárennslisskurði frá virkjun skuli vera 40-60 m³/sek á tímabilinu maí-ágúst en lágmarksrennsli skuli vera 10 m³/sek að vetrarlagi.¹⁴
- Fiskistigi verður lagður yfir stífluna til þess að lax geti gengið upp árfarveginn og yfir stíflugarðinn¹⁵
- Samkvæmt rannsóknum eiga seiði að synda sem næst yfirborði í gruggugu vatni og því er seiðafleyta notuð til þess að beina efsta 1 m af vatni úr lóninu beint niður í árfarveg Þjórsár. Miðað er við að rennsli um seiðafleytuna verði allt að 35 m³/sek í 5-6 vikur á göngutíma seiðanna.¹⁶
- Til þess að draga úr skaða á fiski sem fer um aðrennslisgöng og inn í hreyfla virkjunarinnar hafa Kaplan hreyflar verið valdir en þeir hreyflar eiga að vera „fish-friendly“ að sögn framleiðanda.¹⁷

¹² http://skeidgnup.is/sites/default/files/Deiliskipulag/Hvammsvirkjun_grg.pdf

¹³ <http://www.sbf.is/wp-content/uploads/2017/05/1-Hvamms-ask.pdf>

¹⁴ <http://www.landsvirkjun.is/Media/tilhogun-fyrirhugadrar-hvammsvirkjunar-i-nedanverdri-thjorsa.pdf>

¹⁵ http://skeidgnup.is/sites/default/files/Deiliskipulag/Hvammsvirkjun_grg.pdf

¹⁶ <http://www.landsvirkjun.is/Media/tilhogun-fyrirhugadrar-hvammsvirkjunar-i-nedanverdri-thjorsa.pdf>

¹⁷ http://skeidgnup.is/sites/default/files/Deiliskipulag/Hvammsvirkjun_grg.pdf

Engar mótvægisáðgerðir hafa verið lagðar til vegna útrýmingar á hrygningar- og klaksvæði laxa aðrar en að það eigi að fylgjast með og vakta.

Lokaorð

Eins og sjá má af gögnunum hér fyrir ofan spilar búsvæði Þverár stórt hlutverk í hrygningu, klaki og uppeldi á sumarseiðum í allri Þjórsá neðan Búrfellsvirkjunar og er í lykilhlutverki á vatnasvæðinu ofan fyrirhugaðrar stíflu. Hins vegar hefur Þverá ekki fengið þá verðskulduðu athygli sem hún á skilið í rannsóknum á vatnasvæði Þjórsár neðan Búrfellsvirkjunar.

Það að skráð laxveiði sé lítil í ánni og var enn minni þegar vöktun hófst í kringum mat á umhverfisáhrifum virkjana í neðri Þjórsá hefur mögulega eitthvað með þessa litlu athygli segja. Það er þó mikil einföldun að horfa eingöngu á veiðitölur því miðað upplýsingar um magn sumarseiða virðist mikið af laxi synda upp Þverá til að hrygna en veiðimenn eru ekki á staðnum til að veiða þá.

Ég set spurningamerki við að nota eingöngu uppgefnar veiðitölur úr Þverá. Það er ekki veiðifélag sem heldur utan um veiði í ánni eins og er í Fossá og Kálfá heldur eru ábúendur í Fossnesi og Haga 2 að sjá um veiðileyfasölu sem er mikið til fjölskyldna sem eru að leyfa börnum að prófa að veiða og láta jafnvel ekki vita hver aflinn er að loknum veiðum. Meirihluti veiðimanna í Þverá er því ekki „alvöru“ veiðimenn heldur fjölskyldufólk í sportveiðum sem er að njóta útiveru með fjölskyldunni.

Þverá hefur ekki fengið þá athygli og rannsóknir sem hún á skilið. Í raun er verið að útrýma nánast allri ánni á fiskgengu svæði þannig að þó Þverá sé lítil í heildarsamhengi vatnasvæðis Þjórsár þá er verið að útrýma mjög stórum og mikilvægum hluta lífkeðju laxa í Þjórsá, þ.e. hrygning og klak, sem hefur ófyrirséð áhrif á allan laxastofn Þjórsár. Við skuldum laxinum og lífríkinu í Þverá og Þjórsá þá virðingu að þetta svæði sé rannsakað til hlítar áður en menn taka ákvörðun um hvort útrýma eigi þessu svæði.

Þó að smá hluti af fiskgengu svæði Þverár verði nýtilegur til hrygningar og klaks þá er ekki verið að auðvelda laxi að ganga upp í ána til að hrygna. Sá fiskur þarf fyrst að passa að villast ekki upp frárennslisskurð virkjunarinnar, svo að synda upp árfarveg Þjórsár neðan stíflu þar sem 10 m³/sek rennsli (til samanburðar er Þverá 8 m³/sek) dreifist í breiðan árfarveg Þjórsár. Þegar hann kemur að stíflunni þarf hann að synda upp fiskistiga á stíflunni, rata í gegnum lónið og finna ræsið undir veginum til að komast upp í árfarveg Þverár. Þetta ferðalag laxins mun ekki einfaldast með tilkomu Holta- og Urriðafossvirkjana, en ef af Hvammsvirkjun verður eru miklar líkur að hinar virkjanirnar verði byggðar.

Það að fiskgengt búsvæði árinna sé lítið og uppgefin veiði samkvæmt veiðiskýrslum sé lítil hafa þessar tvær ástæður mögulega verið notaðar sem rökstuðningur þess að það megi auðveldlega fórna Þverá og þar sem henni er fórnað þurfi ekki að leggja neina áherslu á rannsóknir í ánni.

Hver ástæðan er fyrir því að Þverá hefur ekki fengið verðskuldaða athygli í rannsóknum og umfjöllun í tengslum við Hvammsvirkjun þá tel ég mig hafa sýnt fram á að það þurfi að rýna betur í hver raunveruleg áhrif þess að rúmur helmingur af búsvæði Þverár verði útrýmt með því að sökkva undir lón og hver áhrif þess verða á hrygningar, klak og viðkomu laxastofnsins fyrir ofan fyrirhugaða virkjun. Ég tel mig einnig hafa sýnt fram á að það þurfi að rýna betur í alla verkferla í ákvarðanatöku um rannsóknir á lífríki ásamt öðrum rannsóknum sem eru til grundvallar mati á umhverfisáhrifum. Miðað við þessar niðurstöður er auðveldlega hægt að sleppa, skauta framhjá eða draga athygli frá raunverulegum umhverfisáhrifum þannig að þau fái ekki verðskuldaða umfjöllun.

Ég vil ekki segja til um hvort þetta sé ein birtingarmynd þess að samkvæmt lögum um mat á umhverfisáhrifum er framkvæmdaaðili ábyrgur og greiðir fyrir rannsóknir, gerð mats á

Anna Björk Hjaltadóttir

umhverfisáhrifum og vöktun. Að minnsta kosti vekur þetta upp spurningar um réttmæti þess að framkvæmdaaðili sé samkvæmt íslenskum lögum með eftirlit með sjálfum sér og ráði því hverju hann fylgist með og hvernig hann birtir þær niðurstöður.

Miðað við ofangreindar niðurstöður krefst ég aðgerða af eftirfarandi aðilum:

- Ég krefst þess að Umhverfisráðherra og Umhverfis- og samgöngunefnd færi Hvammsvirkjun og aðrar virkjanir í neðri hluta Þjórsár úr nýtingaflokki Rammaáætlunar að minnsta kosti í biðflokk á meðan frekari rannsóknir í Þverá fara fram.
- Ég krefst þess að Umhverfisráðherra endurskoði lög um mat á umhverfisáhrifum þannig að framkvæmdaaðili beri ekki ábyrgð á og greiði fyrir rannsóknir, gerð mat á umhverfisáhrifum og vöktun á framkvæmdum heldur sé það óháð stofnun sem sjái um þessi verkefni sem eru fjármögnuð af framkvæmdaaðila.
- Ég krefst þess að Skipulagsstofnun láti gera fleiri og ítarlegri rannsóknir á hrygningu, klaki og göngu laxa í Þverá til þess að gefa góða mynd af mikilvægi Þverár í lífkeðju laxastofnsins í Þjórsá.
- Ég krefst þess að sveitastjórn Skeiða- og Gnúpverjahrepps veiti ekki framkvæmdaleyfi fyrir Hvammsvirkjun. Sveitastjórn er ekki stætt á því að veita leyfið og með því fjarlægja í heild sinni eina mikilvægustu hrygningu og klakstöðvar laxaseiða í Þjórsá án þess að til komi frekari rannsóknir.

Tekið saman dagana 28. júní til 4. júlí 2017

Virðingarfyllt,

Anna Björk Hjaltadóttir, afkomandi í Fossnesi